

MOHAMED RABBAE
Strijd voor rechtvaardigheid

Uitgeverij LetterRijn Leidschendam

Bij een boek waarin anderen vertellen over de werkzaamheden van Mohamed Rabbae, zal de lezer zich afvragen waar hij zelf is. In december 2014 is hij getroffen door een zware hersenbloeding waardoor in één klap al zijn activiteiten verleden tijd zijn geworden. Hij kan niet meer lopen, niet meer lezen, schrijven en herinneren. Ondanks deze zware handicaps is Mohamed zichzelf gebleven. Hij is voorkomend voor iedereen, luistert net zo aandachtig naar anderen als vroeger en heeft zijn gevoel voor humor behouden. Wonder boven wonder spreekt hij nog steeds vloeiend Marokkaans, Frans en Nederlands en schakelt moeiteloos tussen deze talen. Wij zullen hem dit boek voorlezen en hij zal het herkennen.

Liesbeth Schreuder
(echtgenote)
23 september 2016

Inhoud

Voorwoord	11
Strijd in ballingschap	15
Interview Abdou Menebhi: 40 jaar actie	32
Mohamed als duo-lijsttrekker Groenlinks	42
Interview Thom de Graaf: Politiek Den Haag	65
Bruggenbouwer voor één beweging tegen racisme	73
Toespraak Rabbæ bij Kristallnachtherdenking	78
Eén Land één Samenleving	80
Rabbæ, stem van verzet	104
Maatschappelijk debat in de rechtszaal?	134
Betoog Rabbæ tijdens strafzaak Wilders	143
Over de auteurs en geïnterviewden	148

Voorwoord

In dit boek geven acht politici, wetenschappers en activisten hun visie op het werk van Mohamed Rabbae door de jaren heen. Ze toetsen zijn ideeën aan de politieke actualiteit van vandaag.

Rabbae, die als politiek vluchteling in de jaren zestig naar Nederland kwam, zette hier zijn strijd voort tegen de mensenrechtenschendingen in Marokko door koning Hassan. Maar hij wierp zich ook al snel op voor de belangen van migranten in Nederland. In de jaren zeventig steunde hij de groep van 182 *illegalen* die in Amsterdam in hongerstaking waren. Hij werd daarna directeur van het Nederlands Centrum Buitenlanders en stapte over naar de politiek. Hij was de eerste en tot nu toe enige *allochtone* lijsttrekker die een gevestigde Nederlandse partij ooit heeft gekend. Als Kamerlid zat hij in de parlementaire enquêtecommissie over de IRT-opsporingsmethoden en was hij een gewaardeerd onderwijspecialist. Maar het Groen-Links-congres begin 2002 zet Rabbae niet opnieuw op een verkiesbare plaats.

Er kwam een politiek omslagpunt dat jaar. De LPF wilde artikel 1 van de Grondwet afschaffen en ook gevestigde partijen, zoals het CDA, namen afscheid van het multicultureel ideaal. Thom de Graaf (D66) zegt daarover in dit boek: ‘Mohamed was het toonbeeld van de veelkleurige samenleving met behoud van de eigen culturele identiteit. Hij is een van de meest geslaagde voorbeelden van de multiculturele samenleving - voordat het een scheldwoord was. Voordat de *Balkenende's van deze wereld* er afstand van namen.’

Samen met andere oud-politici wilde Rabbae het negatieve denken over diversiteit doorbreken met de oprichting in 2006 van het initiatief *Een Land Een Samenleving*. En hij bleef ook actief betrokken bij andere acties tegen xenofobie zoals de demonstratie van *Nederland Bekent Kleur* in 2008 op de Dam.

Die actie richtte zich vooral tegen het racisme van PVV-leider Wilders. Zittende politici van alle partijen weigerden het protest tegen *collega* Wilders te steunen. Maar Rabbae zette door en samen met migrantenorganisaties en *Nederland Bekent Kleur* deed hij aangifte wegens discriminatie tegen de PVV-leider. Tijdens de eerste strafzaak die volgde in 2010 sprak Rabbae in de rechtszaal. ‘De woorden van Wilders zijn daden geworden die moslims hard raken,’ betoogde hij. Dat zijn oude partij hem daar niet in steunde was geen reden om te stoppen. Integendeel. Tijdens een toespraak tijdens de Kristallnachtgedenking zei Rabbae: ‘Het ergste is niet dat de slechten spreken, het ergste is dat de goeden zwijgen! Kom op voor een beschaafd Nederland. Uiteindelijk voeren de racisten een verloren strijd!’

Wij hebben met dit boek niet de pretentie om een volledig beeld te geven van wat Mohamed Rabbae allemaal heeft gedaan in de tientallen jaren dat hij actief was binnen en buiten de politiek. Dat is teveel om te behandelen. Er staat dus ook veel níet in dit boek. Maar we hopen wel om door de ogen van een achtal mensen met wie Mohamed nauw samenwerkte, een inblik te geven in zijn belangrijke werk voor de Nederlandse samenleving en zijn strijd voor rechtvaardigheid. Zijn standpunten zijn in het huidige politiek debat actueler dan ooit.

René Danen
(voorzitter stichting Nederland Bekent Kleur)

1966 - 1993

Strijd in ballingschap

Een vluchtende student en de lange arm van Marokko.

Rinus Penninx

Het beeld van Mohamed Rabbae dat oprijst uit openbare bronnen, is voornamelijk gebaseerd op zijn politieke loopbaan in de Nederlandse politiek. Die begint pas aan het eind van de jaren 1980, als hij - meer dan 20 jaar na zijn aankomst in Nederland in 1966 - lid wordt van GroenLinks en een bliksem-carrière maakt die hem in 1993 tot het lijsttrekkerschap van de partij - samen met Ina Brouwer - voert. Soms zien we zijn naam nog wel eens opduiken in de periode daarvóór in het circuit van welzijn en belangenbehartiging van buitenlanders in Nederland. Van 1982 tot 1993 was hij immers directeur van het Nederlands Centrum Buitenlanders. Maar over de vraag wie Mohamed Rabbae daarvóór was, welke politieke wortels hij - in Marokko - had, en hoe hij daarmee na zijn komst naar Nederland omging, is weinig bekend.

Ik ben min of meer een leeftijdsgenoot van Mohamed Rabbae - iets jonger - en ben vanaf het eind van de jaren 1960 actief geweest rondom wat toen *gastarbeiders* heette. In de eerste fase vooral als actievoerend student van de Werkgroep Buitenlandse Arbeiders in Leiden en later als onderzoeker. Ik deed onderzoek naar de gevolgen van emigratie in landen van herkomst (in Tunesië en Turkije vooral) en naar integratie van arbeidsmigranten en hun gezinnen in Nederland. Vanuit mijn ooghoek kreeg ik toen Mohamed Rabbae regelmatig in beeld.

Maar helaas helpt me dat weinig bij het schrijven van dit portret, want mijn geheugen is zeer onbetrouwbaar. Ik heb daarom besloten om me in deze verkenning van het politieke leven van

Mohamed in zijn eerste 35 levensjaren uitsluitend op verifieerbare bronnen te baseren: interviews met Mohamed die vooral zijn perspectief op zaken illustreren, en publicaties waarin zijn (politieke) daden gedocumenteerd worden. Met afstand het belangrijkste document dat ik zal gebruiken, is het *verbatim* verslag van een drie-en-een-half uur durend interview dat Nadia Bouras op 9 september 2008 had met Mohamed Rabbae voor haar proefschrift (Bouras 2012). Ik ben Nadia Bouras zeer erkentelijk voor inzage. Alle citaten in het navolgende komen uit dit interview, tenzij anders aangegeven. Een tweede interview - minder uitvoerig, maar interessant als aanvulling en bevestiging - is dat van Martijn de Rijk in het NRC/Handelsblad van 22 januari 1994. (Van beide interviews moet gezegd worden dat ze sterk gericht zijn op Mohameds politieke boodschappen en dat hij alle verwijzingen naar zaken die hij als privé beschouwd (zijn huwelijk, gezin, zijn godsdienstige overtuiging en praktijk) vermijdt. Naast deze interviews zijn verder belangrijke bronnen: Herman Obdeijn & Paolo De Mas (2012) over de politieke situatie in Marokko; Will Tinnemans' *Een gouden armband* (1994) waarin de geschiedenis van Mediterrane immigranten in Nederland tussen 1945 en 1994 uitvoerig, fraai en contemporair wordt gedocumenteerd; Annemarie Cottaar, Nadia Bouras & Fatiha Laouikili (2009) over de eerste Marokkaanse pioniers in Nederland; en natuurlijk het proefschrift van Nadia Bouras (2012) dat geheel is gewijd aan de vraag op welke manier de Marokkaanse gemeenschap in Nederland zich vanaf het begin tot 2010 verbonden heeft gevoeld met Marokko (met of tegen de Marokkaanse politiek).

De familie Rabbae en het politieke klimaat in Marokko: vóór 1966

Ten tijde van de geboorte van Mohamed - die pas later bij de burgerlijke stand werd aangegeven ten behoeve van inschrijving voor school als geboren 8 maart 1941 - woont de familie Rabbae in Berechid, een plaats ongeveer veertig kilometer ten

zuiden van Casablanca. Zijn vader komt uit een landarbeidersfamilie, heeft weinig opleiding gehad, maar heeft er altijd op aangedrongen dat zijn eerstgeboren zoon Mohamed zou leren: alle westers onderwijs dat beschikbaar was, maar ook godsdienst- en Koranonderwijs. Zijn moeder is ongeletterd.

De lagere school volgt Mohamed in Mohammadia, een plaats ongeveer 30 kilometer ten noordoosten van Casablanca. Mohameds vader werkt daar inmiddels als chauffeur (Mohamed zegt letterlijk: ... *heeft zich opgewerkt tot chauffeur.*). In de toen nog koloniale situatie betekende dat dat hij voornamelijk voor Franse grootgrondbezitters reed. Op een bepaald moment was hij ook de chauffeur van de burgemeester van Mohammadia.

Rabbae spreekt tijdens de jaarlijkse internationale Dag tegen Racisme in 2010 (foto: Jos van Zetten)

Uit de interviews kunnen we opmaken dat Mohamed al vroeg door zijn vader in diens politieke opvattingen werd ingewijd. *Tijdens de bezetting van de Fransen [die pas in 1956 eindigde] luisterde mijn vader Radio Cairo. Er was een programma dat*

gericht was op Marokko. Het was in Marokko verboden om naar dat programma te luisteren. Thuis hadden we ramen dichtgetimmerd, zodat het geluid niet naar buiten zou komen. Ik luisterde met mijn vader naar Radio Cairo. Dat was nog in mijn lagere schoolperiode. Ik was als het ware de gesprekspartner van mijn vader over de Marokkaanse politiek en al die acties van het verzet in Casablanca, in de Atlas en heel af en toe in Mohammadia. (Interview 9-9-2008).

Middelbaar onderwijs was er niet in Mohammadia. Dat betekende naar school in Casablanca, maar dat kon alleen op een internaat; en dat kon natuurlijk alleen doorgaan, als hij daarvoor een beurs zou bemachtigen. Mohamed legde het examen daarvoor succesvol af en kon kosteloos intern gedurende de week naar school in Casablanca tot zijn baccalaureaat. In de weekends was hij thuis in Mohammadia.

Midden in zijn middelbare school periode (waarschijnlijk van 1953-1959) viel de formele onafhankelijkheid van Marokko in 1956. Naast de politieke bewustwording die Mohamed al jong thuis kreeg (en die in de middelbare schoolfase wellicht in de weekenden doorliep), kwam er nu ook de politieke belangstelling van middelbare scholieren onderling bij. Hoewel Mohamed in zijn interviews meldt dat hij wel deelnam aan demonstraties (tegen de *bezitters*), schrijft hij zichzelf tegelijkertijd een bescheiden rol toe: hij was - in zijn eigen woorden - geen leider, maar hij werd zich wel bewust van wat er politiek gaande was. In de strijd vóór de onafhankelijkheid was het denkschema waarschijnlijk overzichtelijk - koloniale bezitters versus onderdrukte Marokkanen - maar na de onafhankelijkheid kwamen de kaarten veel ingewikkelder te liggen. Het kostte hem tijd en moeite om te ontdekken hoe het Marokkaanse politieke systeem na de onafhankelijkheid werkte.

Die onafhankelijkheid kwam met ernstige interne tegenstellingen: tussen politiek links en rechts, tussen regio's die voor het eerst onder één regime kwamen (Frankrijk en Spanje bezet-

ten delen van Marokko), tussen milities en groepen die voor hun eigen onafhankelijkheid hadden gestreden en hun positie niet meteen opgaven. Daarenboven werden de democratisch ambities van veel strijders na de onafhankelijkheid volstrekt genegeerd door de *sultan* die zich tot koning, tot wereldlijk én geestelijk leider van het volk, liet kronen (Obdeijn & De Mas 2012: 157 e.v.). Mohammed V, teruggekeerd uit ballingschap, werd de eerste koning van het onafhankelijke Marokko (van 1956-1961). Hij toonde weinig bereidheid de nieuwe macht met wie dan ook te delen. Het parlementaire systeem werd uitgehold door manipulaties en fraude. De grootste onafhankelijkheidspartij, de Istiqlal, viel ook nog eens uiteen toen de linkse Union Nationale des Forces Populaires (UNFP), onder leiding van Ben Barka, zich afsplitste.

Maar vooral onder zijn zoon en opvolger, Hassan II (1961-1999), ontwikkelde Marokko zich tot een *autoritaire staat waar de koning alle beschikbare middelen gebruikte om tegenkrachten uit te schakelen. (...) Een grondwet, een parlement met een veelheid aan partijen, en een rijk gevarieerde pers gaven de indruk van een moderne staat. Maar achter deze façade ging een samenleving schuil waar terreur en corruptie een grote rol speelden. De regeringsperiode van Hassan II, in het bijzonder de periode vanaf 1965, wordt wel geduid als de 'jaren van lood.'* (Obdeijn & De Mas 2012: 157).

Deze *jaren van lood* onder Hassan II - waarin onder andere Ben Barka, de leider van de UNFP, in Parijs door de Marokkaanse geheime dienst werd ontvoerd (1965) en spoorloos verdween - waren ook de jaren dat Mohamed aan de Universiteit van Rabat studeerde. Wanneer hij precies begon, is niet duidelijk, evenmin hoe hard hij kon studeren. Duidelijk is wel dat hijzelf met lesgeven of andere betaalde bezigheden in zijn onderhoud moest voorzien. Zijn keuze voor rechten en filosofie is waarschijnlijk een goede indicatie van zijn politieke bewustzijn; en wellicht gaf deze periode hem ook de voeding voor zijn principiële keuzes en standpunten die je later altijd

van hem kon horen; vaak met zachte stem en enigszins verlegen gebracht, maar rechtlijnig en overtuigd.

Mohamed was lid van de Union Nationale des Étudiants Marocains (UNEM), op dat moment een links bolwerk van studenten. *Ik zag op een gegeven moment dat de geheime dienst van Marokko steeds meer de studentenbevolking ging infiltreren. Zwaarwegend voor mij was dat het Marokkaanse regime om de studenten te neutraliseren, de militaire dienstplicht heeft ingevoerd.* (interview 9-9-2008). In 1966 besloot hij dat hij weg moest uit Marokko, om militaire dienst te ontlopen: *voordat ik aan de beurt kwam, ben ik weggegaan uit Marokko.*

Studeren in Nederland 1967 - 1974 en politiek activisme

Dat de bestemming van de reis Nederland, en specifiek Oegstgeest, werd, was toeval: daar woonde de enige kennis die hij buiten Marokko had: een Zwitser die hij een jaar eerder op het jaarlijkse UNEM-congres in Rabat had ontmoet. Hij vertegenwoordigde de Amerikaanse International Student Conference (ISC) dat een kantoor had in Oegstgeest. Hij had Mohamed uitgenodigd bij zijn organisatie te komen werken: hij zou vertaalwerk kunnen doen en meewerken aan een krant gericht op Afrika en de Arabische wereld.

Al gauw bleek de ISC *een mantelorganisatie van de CIA* (interview 9-9-2008), dus het contact en het eerste werk in Nederland was gauw over. De periode van de herfst van 1966 tot de zomer van 1967 werd het dus sappelen in Leiden: korte baantjes in een conservenfabriek en bij V&D, werk zoeken en vooral een beurs proberen te krijgen om te kunnen studeren, of dat nu in België, Polen of Rusland zou zijn. Uiteindelijk kreeg hij een beurs van 1000 gulden, waarschijnlijk van het Amsterdams Universiteitsfonds, om zijn eerste jaar aan de UvA te beginnen in 1967. Daar koos hij in plaats van filosofie voor een studie economie. *Dat leek mij veel nuttiger voor Marokko.* (interview

9-9-2008). Dit laatste citaat maakt duidelijk dat hij zich primair balling voelde en dat zijn toekomst - als het aan hem lag - in Marokko zou liggen.

In deze jaren van studie heeft Mohamed Rabbae weinig contact met Marokkaanse landgenoten; die waren er genoeg, maar hij zoekt ze niet op. Zijn politiek activisme ligt elders, n.l. bij de kwestie Palestina. Dat activisme voor Palestina brengt hem op een onverwachte wijze in Nederland in contact Marokkanen én met de lange arm van de koning van Marokko. In 1967, na het uitbreken van de juli-oorlog in het Midden-Oosten werd hij lid van het Palestina Comité (PC) in Amsterdam. Het PC had besloten om geld in te zamelen voor de Palestijnen en Mohamed deed dat onder Marokkanen in Amsterdam. Dat deed hij ook tijdens de openbare viering van de Aid al Kabir in het Vondelpark in 1967, een manifestatie die door de Marokkaanse consul was georganiseerd. Medewerkers van de Marokkaanse ambassade die geen politieke activiteiten bij de viering duldden, spraken hem stevig in het openbaar aan en zetten aanwezigen tegen hem op. Dit incident heeft - naar eigen zeggen - diepe indruk op hem gemaakt en hem gesterkt in zijn voornemen het Marokkaanse politieke regime in Nederland te bestrijden. Die strijd begint pas echt na zijn afstuderen in 1974.

Mohamed Rabbae in 1975
(foto: Liesbeth Schreuder)

De lange arm van Hassan II, organisaties van Marokkanen en welzijnswerk: 1974 - 1982

Als Mohamed in 1974 als econoom afstudeert, zoekt hij een baan. Terugkeer naar Marokko is politiek gezien geen optie. Mogelijkheden om in Nederland of internationaal als econoom aan de slag te gaan blijken er niet te zijn of ze zijn niet interessant genoeg voor hem. Uiteindelijk gaat hij zich oriënteren - op suggestie van zijn vrouw Liesbeth - op een baan in het welzijnswerk voor buitenlanders.

Om te begrijpen wat er in de roerige jaren 1974-1982 gebeurde en welke positie Mohamed Rabbae daarin innam, moeten we een aantal eigentijdse ontwikkelingen goed begrijpen. De eerste is die in het welzijnswerk en de belangenbehartiging voor buitenlanders; de tweede is de wijze waarop Marokko steeds meer greep wilde krijgen op zijn onderdanen in Nederland; de derde is hoe Marokkaanse organisaties zich in deze context ontwikkelden, en zich tot de eerste twee ontwikkelingen verhielden. Deze ontwikkelingen moeten we bovendien zien tegen de achtergrond van het Nederlandse toelatingsbeleid dat er na de eerste oliecrisis van 1973 en de daarop volgende wervingsstop voor buitenlandse arbeiders heel anders uit ging zien: *de geboorte van de illegaal*, zoals Tinnemans (1994: 86) het noemt en de daarop volgende acties voor regularisatie enerzijds, en de nieuwe wetgeving voor tewerkstelling van buitenlanders worden dan speerpunten van belangenbehartiging en actie. Laten we deze punten nu even langslopen.

Het welzijnswerk voor buitenlanders in Nederland (Penninx 1979: 146 e.v.; Tinnemans 1994: 88 e.v.) is in het begin van de jaren 1960 begonnen als katholiek maatschappelijk werk of pastoraal werk voor toen nog hoofdzakelijk Italiaanse en Spaanse gastarbeiders. Vanaf 1964 ging het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk deze particuliere instellingen subsidiëren voor het verlenen van bijstand aan buitenlanders. Die subsidiering begon met 40 %, werd in stappen

verhoogd tot 70 % in 1969, en uiteindelijk 100 % in 1975. Met de toename van subsidie nam ook de invloed van het ministerie toe: er werd gaandeweg een landelijk dekkend netwerk van 18 regionale Stichtingen Bijstand Buitenlandse Werknemers (SBBW's) opgericht voor het uitvoeren van *categoriaal welzijnswerk* ten behoeve van de *tijdelijk in Nederland verblijvende gastarbeiders* dat zowel maatschappelijk als cultureel werk omvatte. De 18 stichtingen werden ook nog overkoepeld door de Landelijke Stichting Bijstand Buitenlandse Werknemers (LSBBW), die in 1974 werd omgedoopt tot Nederlands Centrum Buitenlanders (NCB). Tinnemans (1994: 89 e.v.) schetst hoe aan het begin van de jaren 1970 de besturen van deze dienstverlenende stichtingen nog geheel Nederlands waren; van de 106 functionarissen waren er verder bijna 60 eveneens Nederlands; buitenlanders zaten vooral in de laagste posities, zoals die van assistent groepswerker. De ontmoetingscentra voor buitenlanders van de Stichtingen werden vaker door buitenlanders zelf gerund, maar lang niet altijd. Door het politiek bewuste en strijdbare deel van de Marokkanen en hun organisaties werden de Stichtingen als bevoogdend ervaren, zoals we verderop zullen zien.

Dit professionele welzijnswerk kwam voort uit het algemene welzijnsbeleid zoals zich dat in Nederland in die tijd ontwikkelde, maar kreeg de specifieke vorm van categoriaal welzijnswerk. Tegelijkertijd was er ook een kleine maatschappelijke beweging in de Nederlandse samenleving ontstaan die zich politiek activistisch met de belangen en het welzijn van gastarbeiders bemoeide: de Werkgroep Buitenlandse Arbeiders in Leiden, het Buitenlandse Arbeiders Kollektief DAR/BAK in Amsterdam, het Aktie Komitee Pro-Gastarbeiders in Rotterdam, et cetera. Die groepen probeerden wel buitenlandse arbeiders zelf bij hun acties te betrekken - en deels lukte dat ook -, maar in de praktijk waren Nederlanders ook in deze beweging dominant.

Dat de lange arm van Hassan II ook tot onder Marokkanen

in Nederland reikte, was voor Mohamed Rabbae al in 1967 duidelijk geworden uit het voorval tijdens de viering van de Aid Al Kabir in het Vondelpark. In de jaren daarna waren er steeds meer tekenen geweest van actieve bemoeienis van de Marokkaanse ambassade en consuls met hun onderdanen in Nederland. Er waren ook steeds meer voorbeelden van Marokkaanse arbeiders die tijdens hun vakantie in Marokko werden opgepakt en gevangengezet voor activiteiten die het politieke regime onwelgevallig waren. Moulay Machouri, bijvoorbeeld, een genaturaliseerde Nederlander van Marokkaanse afkomst die actief was in de vakbond, werd in augustus 1973 in Marokko gearresteerd en gevangengezet. In 1984 overkwam dat ook de Marokkaanse onderwijzer Amin El Mouaden, kaderlid van de ABOP: hij werd ontvoerd en gemarteld door de Marokkaanse veiligheidsdienst (Tinnemans 1994: 222).

Actie in 1980 voor de vrijheid van politieke gevangenen in Marokko (foto: Mahjoub Benmoussa)

Vanaf 1973 heeft de Marokkaanse regering die lange arm mede vormgegeven in organisaties van Marokkanen in het buitenland: de Amicales des Travailleurs et des Commerçants

Marocains. De eerste daarvan werd in 1973 in Frankrijk opgericht. De Nederlandse Amicales werd op 14 december 1974 in de jaarbeurs in Utrecht opgericht, in aanwezigheid van de Directeur Generaal van het Marokkaanse ministerie van Arbeid en werknemers van de ambassade en consulaten (Tinnemans 1994: 143 e.v.; Cottaar et al. 2009: 211 e.v.). Daarmee waren de Marokkaanse arbeiders in die vereniging zowel de boodschappers als de spionnen van het Marokkaanse regime geworden. De Amicales presenteerden zich als dienstverleners aan Marokkaanse arbeiders in den vreemde.

In deze context van - als paternalistisch ervaren - bemoeienis van Nederlandse welzijnsorganisaties en actiegroepen enerzijds en de Marokkaanse overheid met haar Amicales anderzijds, begonnen Marokkaanse arbeiders zich nu ook zelf te organiseren. Eén van de eersten was de Stichting Marokkaanse Arbeiders (SMA), in 1974 nog vóór de Amicale opgericht. Zowel Hassan Bel Ghazi als Mohamed Rabbae was erbij betrokken. Ze presenteerden hun organisatie primair als een die moest voorzien in sociale activiteiten voor Marokkanen: lezingen, films, excursies. *Op dat moment kon je nog niet openlijk praten over duidelijke politieke activiteiten. Wij richtten ons meer op bewustwordingsactiviteiten voor Marokkanen. Maar ook op de strijd tegen de Nederlandse regering; toen was het immigratiebeleid beroerd. En ook tegen de Stichting Buitenlanders in Amsterdam.* (Interview 9-9-2009). Een voorbeeld van strijd met die Stichting Buitenlandse Arbeiders Amsterdam ging over een Marokkaanse krant die duidelijk pro Marokkaanse regering was en door de Stichting werd verspreid. De mensen van SMA hebben - succesvol - geëist dat de krant niet meer in Amsterdam verspreid werd.

De SMA heeft een kort, maar heftig leven gehad. In 1975 werd in Amsterdam het KMAN (Kommittee Marokkaanse Arbeiders in Nederland) opgericht, een organisatie met een scherper en explicieter politiek profiel. SMA en KMAN werkten aanvankelijk samen, vooral tegen hun gezamenlijke vijand, de

Amicales. Het lijkt er echter op dat het KMAN de SMA al snel overvleugelde.

Mohamed Rabbae's politiek activisme in het welzijnswerk en belangbehartiging

In de bovengeschetste context besluit Mohamed Rabbae in 1974 om het welzijnswerk in te gaan. Zijn politieke stellingnames, met name zijn kritische houding ten opzichte van de Marokkaanse overheid, neemt hij daarbij mee. In deze bijdrage beperk ik me tot politiek activisme in relatie tot Marokko en de Marokkaanse autoriteiten. Er is ook een interessant stuk te schrijven over politiek activisme van Mohamed Rabbae in relatie tot de Nederlands autoriteiten en beleid. Belangrijke hoogtepunten daarin zouden zijn: zijn inzet voor a) *illegalen*, hun regularisatie en de *Kerk-Marokkanen* (acties tegen het toelatingsbeleid van de Nederlandse overheid) tussen 1975 en 1977; en b) de strijd tegen de (ontwerp-) Wet Arbeid Buitenlandse Werknemers, met als hoogtepunten grote demonstraties die werden toegesproken door Mohamed Rabbae (toen directeur SBBW Breda).

Demonstratie tegen de Wet Buitenlanders op het Amsterdamse Waterlooplein in 1980 (foto: HBM)